

Crimineel gedrag TOP600: óók een sociaal probleem.

Chris van der Weijden is senior beleidsadviseur OBT bij de Directie HRM van de Staf Korpsleiding.

Tussen januari 2012 en juni 2014 heb ik een omvangrijk kwantitatief onderzoek verricht naar het criminele gedrag van de TOP600. Dit resulteerde in de afstudeerthesis Criminal behaviour by the TOP600 is all about moral interaction voor de opleiding Master of Science in Policing aan de Politieacademie. In deze scriptie probeer ik het criminele gedrag van de TOP600 met behulp van de Situationele Actie Theorie uit 2012 te verklaren. Ondanks dat de theorie geen volledige verklaring geeft, biedt deze een inspirerend raamwerk om criminaliteit en de rol van de politie in de huidige samenleving te beschouwen.

In 2011 startte de Top600 in Amsterdam, een ambitieus project waarin met veel daadkracht een multidisciplinaire, integrale en persoonsgerichte aanpak ontwikkeld werd om high impact crime terug te dringen. Onder regie van de gemeente committeerden meer dan dertig organisaties, waaronder de politie, zich aan deze aanpak, en zegden toe prioriteit te geven aan de uitvoering ervan.

Aanvankelijk was de veronderstelling dat een beperkte groep van zo'n 250 zeer actieve geweldplegers verantwoordelijk was voor een aanzienlijk deel van de criminaliteit in Amsterdam. Deze personen kwamen veelvuldig in beeld bij de betrokken instanties, maar het was tot dan toe niet gelukt hun gedrag te veranderen. Uiteindelijk werd besloten een groep van 600 criminelen te selecteren die in de laatste vijf jaar minimaal drie keer verdacht waren van een high impact delict.

De aanpak

In de eenheid Amsterdam werden 250 politiemedewerkers

vanuit basisteams, de recherche en de informatieorganisatie bijeengebracht in een tijdelijke projectorganisatie. Er werden tien Netwerk Interventie Teams (NIT), een backoffice Opsporing en een backoffice Informatie samengesteld om uitvoering te geven aan de aanpak.

Van elk van de 600 leden stelde men een dossier samen met informatie uit diverse organisaties, waaronder de politie, OM, GGD en de reclassering. Met behulp van deze uitgebreide informatie over elke persoon zocht men vervolgens naar factoren die het criminele gedrag beïnvloeden, en naar aanknopingspunten om dit gedrag te veranderen of te doen stoppen. Het kon daarbij zowel om de persoon zelf gaan (psychische stoornissen, verslaving, zwakbegaafdheid etc.) als om de omgeving (vrienden, criminele familieleden etc.) als ook om de omstandigheden waarin hij of zij leeft (geen baan, geen woning, schulden etc.).

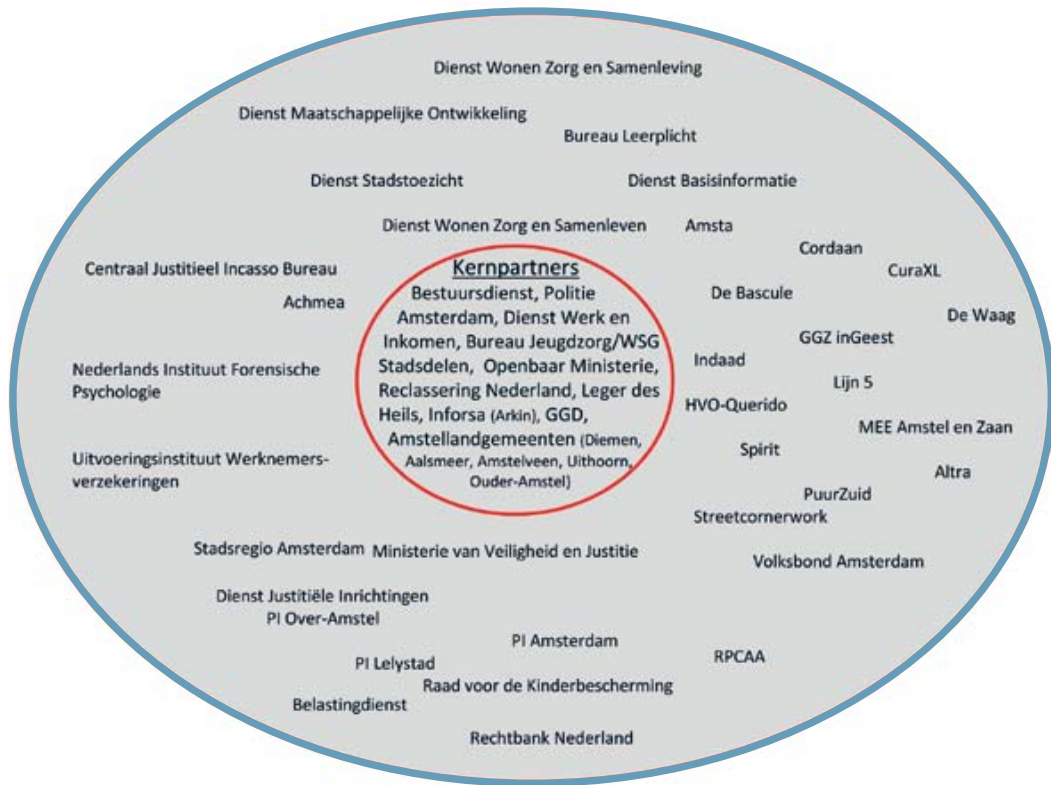
In veel gevallen trof men een combinatie van factoren aan die elkaar versterken. Daarop werden maatregelen bedacht en in een plan van aanpak opgeschreven. Door deze interventies van de diverse organisaties nadrukkelijk aan elkaar te koppelen, verwacht(te) men een versterkt effect. Maar ook wordt het palet aan mogelijkheden vergroot met allerlei andere soorten maatregelen dan alleen strafrechtelijke, die niet zelden méér effect hebben.

Afhankelijk van het gedrag en de factoren die daarop van invloed zijn, werd de nadruk gelegd op straffen dan wel op ondersteunen, en werd de regie op de uitvoering aan een daarbij passende organisatie toebedeeld.

Vragen

Ik vroeg mij af op basis van welke ideeën de politie de informatie uit het persoonsdossier beoordeelt en hoe men tot een plan van aanpak komt. Welke factoren zijn volgens de politie bepalend en moeten worden beïnvloed? Is dat het feit dat de persoon onderdeel uitmaakt van een criminele

» *Op basis van welke ideeën beoordeelt de politie informatie uit een persoonsdossier?*

Betrokken organisaties TOP600

vriendenclub? Of dat een groot deel van zijn broers crimineel is? Of dat de persoon zwakbegaafd is en geen enkele startkwalificatie heeft? En als meerdere factoren aan de orde zijn, welke kies je dan om je plan van aanpak op te baseren?

In de praktijk viel me op dat men vooral te werk ging op basis van inlevingsvermogen, gezond verstand en pragmatisme. Ik stelde mij de vraag of het mogelijk was een wetenschappelijke theorie te vinden die houvast zou kunnen bieden in de analyse van de informatie over een persoon en het opstellen van een plan van aanpak.

Wat karakteriseert de TOP600?

In de zoektocht naar deze theorie ben ik begonnen met de vraag wat de TOP600 typeert. Welk crimineel gedrag vertonen ze? Welke persoonlijke karakteristieken hebben ze? En zijn er wellicht binnen de TOP600 verschillende doelgroepen te onderscheiden? Met een beter begrip over de groep en een antwoord op de vraag wat hen nu onderscheidt van andere personen, zou ik gericht op zoek kunnen.

Om antwoord te geven op deze vraag is een SPSS-databestand gemaakt met daarin informatie uit BVH en de persoonsdossiers van 113 subjecten uit de TOP600. Deze personen waren ten tijde van de start van dit onderzoek (september 2012) toegewezen aan de politie en waren in behandeling bij de NIT's of (in het geval van meer complex langdurig opsporingsonderzoek) de backoffice Opsporing. Elk persoonsdossier van de TOP600-leden bevat onder

andere informatie over de (vroegere) gezinssituatie, de gezondheid, intellectuele vermogens, verslavingen, uitkeringen of werk, vrienden en de schoolcarrière. Deze informatie is handmatig in het bestand van de TOP113 opgenomen.

Daarnaast werden in het databestand alle BVH-registraties verwerkt van incidenten waarbij de 113 personen in de afgelopen vijf jaar betrokken waren geweest. Van hen die een andere rol hadden dan die van strafrechtelijke verdachte of overtreder van de APV, zijn de registraties verwijderd. Dit om een zo reëel mogelijk beeld te geven van het criminele gedrag. Er bleven uiteindelijk 1007 registraties over.

Ter verduidelijking: deze bewerkingen in het bestand geven aanleiding tot de veronderstelling dat het criminele gedrag omvangrijker is dan uit de verdere analyse blijkt. Bovendien registreert de politie in andere systemen dan in BVH en blijft in het algemeen een groot deel van de criminaliteit buiten het zicht van de politie.

Uitkomsten van de analyse

Uit de analyse van persoonlijke karakteristieken bleek dat de gemiddelde leeftijd van deze TOP113 25 jaar was en dat 67% van de subjecten zich in de leeftijdscategorie 18-24 jaar bevond. De meerderheid (93%) was afkomstig uit etnische minderheidsgroepen, waarvan de helft de Nederlandse en de Marokkaanse nationaliteit had. Ongeveer een derde van de groep was zwakbegaafd, en zo'n 40% had problemen met alcohol of drugs. Ruim de helft van de

» Kan iemand alternatieven zien voor zijn handelen in een bepaalde situatie?

ouders van de groep had ondersteuning gehad bij het opvoeden, en bijna alle subjecten hadden veel gespijbeld en bezaten geen startkwalificatie. Bijna 85% was werkloos en 43% had geen vaste woon- of verblijfplaats.

De onderzochte TOP113 had gemiddeld 8,9 delicten per persoon gepleegd, variërend van vandalisme, diefstal en rijden zonder rijbewijs tot bedreiging, doodslag en moord. Eenvoudige diefstal en woninginbraak kwamen het meeste voor, maar geweld werd zeker niet geschuwd. Opvallend was ook het gevaarlijke rijgedrag van de groep, waarbij het rijden zonder rijbewijs en dronken rijden erg veel voorkwamen. Hoewel de delicten door heel Nederland werden gepleegd, vond toch het grootste deel (80%) van het criminele gedrag plaats in Amsterdam en omgeving. Wel steeg de mobiliteit van de personen naarmate ze ouder werden.

De groep pleegde vooral veel voorkomende delicten, naast de high impact crimes waarop ze waren geselecteerd. Er waren geen subgroepen te onderscheiden met een voorkeur voor bepaalde criminaliteit.

Al met al laat de analyse een beeld zien van een groep jonge mannen, grotendeels geboren in Nederland maar afkomstig uit etnische minderheden, die van jongs af aan allerhande normafwijkend en risicovol gedrag vertonen en waarvan een aanzienlijk deel niet de (intellectuele of sociale) vermogens of de wil heeft gehad om een meer regulier (niet-crimineel) bestaan op te bouwen. Ondanks de genoemde kans op onderschatting van het criminele gedrag door de bewerking van het databestand, kan wel gesteld worden dat het aantal en de ernst van de geregistreerde delicten gering is. Evengoed vormen deze personen een risico voor de veiligheid van Amsterdam, omdat ze eenvoudig lijken te kunnen overstappen op gewelddadige en soms zeer ernstige misdrijven.

Een nieuwe onderklasse?

De vraag is of de TOP113 niet deel uitmaakt van een veel grotere groep van jonge mannen die aan bovenstaande kenmerken voldoen en vergelijkbaar crimineel gedrag vertonen. Het beeld van de TOP113 sluit aan bij de beschrijvingen van 'de jonge nieuwe veelplegers' zoals deze in diverse onderzoeken rond 2010 werden beschreven.

De opkomst van deze nieuwe groep zou een reactie zijn op de veranderingen in de hedendaagse moderne vloeibare netwerksamenleving, die zich kenmerkt door onder meer

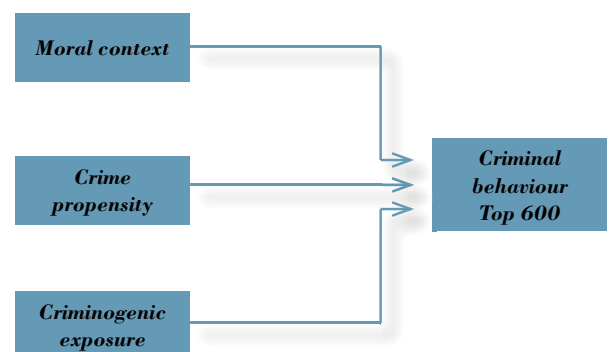
individualisering, informatisering en globalisering. Diverse sociologen hebben gewaarschuwd voor het ontstaan van een nieuwe onderklasse, die niet kan voldoen aan de eisen van deze moderne samenleving, en waarin met name jonge mannen van etnische minderheden hun eigen subculturen ontwikkelen met eigen overtuigingen, normen en waarden, waarin gewelddadige criminaliteit een rol speelt.

De jonge nieuwe veelplegers onderscheiden zich van hun voorgangers doordat ze minder crimineel actief zijn en een mix van veelvoorkomende en high impact delicten plegen. Verder zijn ze jonger, veelal van Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse afkomst, en hun criminele gedrag komt niet voort uit een verslaving, maar vaker uit problemen op het gebied van financiën, relaties en/of geestelijke gezondheid. De groei van gewelddadige criminaliteit door deze jonge nieuwe veelplegers bereikte in 2008 zijn hoogtepunt, maar is sindsdien dalend.

Situationele Actie Theorie

De relatief nieuwe Situationele Actie Theorie (SAT) van Wikström et al. combineert omgevingsgerichte en persoonsgerichte criminologische concepten, en stelt dat crimineel gedrag wordt veroorzaakt door de *interactie* tussen een persoon en de omgeving(en) waarmee hij in aanraking komt. Uit de analyses van de TOP113 kwam naar voren dat zowel persoonlijke karakteristieken als sociale omstandigheden en omgevingsfactoren een rol spelen in het criminele gedrag. Om dit proces beter te begrijpen en te verklaren, heb ik de SAT gebruikt als een inspirerend interactief model dat past bij de brede blik op het criminele gedrag van de TOP600 zoals dat in de integrale aanpak gepropageerd wordt.

In de SAT wordt crimineel gedrag gedefinieerd als: *acties waarin morele regels, vastgelegd in de wet, worden overtreden*. Feitelijk biedt de theorie een model waarmee elk moreel afwijkend gedrag verklaard zou kunnen worden, en niet alleen dat wat in de wet staat. Volgens de theorie ontwikkelt een persoon tijdens zijn leven een levensstijl en dagelijkse routines, waarin hij blootgesteld wordt aan

Figuur 1: Conceptueel model van de oorzaken van het criminele gedrag van de TOP600 gebaseerd op SAT.

Foto: ANP, Robin Utrecht

Jonge mannen uit etnische minderheden ontwikkelen hun eigen subculturen, met eigen overtuigingen, normen en waarden, waarin gewelddadige criminaliteit een rol speelt.

diverse omgevingen en waarin zijn eigen morele regels worden gevormd. Tijdens zijn jeugd zullen de routines vooral bepaald worden door de ouders en school, en is de omgeving minder bepalend. Later zal de omgeving belangrijker worden, met wellicht meer conflicterende normen en regels.

De voortdurende interacties tussen mensen zorgen voor de vorming van gedeelde normen en waarden in groepen, de vorming van morele regels en emoties in personen, en selectieprocessen waarmee mensen worden opgenomen in bepaalde omgevingen of juist niet. Overigens stelt de SAT dat het grootste deel van het menselijk gedrag vanuit gewoonte en onbewust plaatsvindt. Alleen wanneer de morele regels van een persoon in conflict komen met de normen van de mensen in een bepaalde omgeving, kan diegene gaan nadenken over de keuzes die hij maakt.

Ondanks de grote nadruk die de SAT legt op de invloed van de omgeving, spelen eigen keuzes (*agency*) wel degelijk ook een rol in de totstandkoming van crimineel gedrag. De mate waarin een persoon een eigen vrije wil kan laten zien, is echter afhankelijk van de mate waarin deze in staat is om alternatieven voor zijn handelen te zien in een bepaalde situatie.

Volgens het SAT-model is crimineel gedrag uiteindelijk de uitkomst van een perceptie-keuzep proces dat in een persoon in een situatie en op dat moment plaatsvindt. De oorzaak van crimineel gedrag (*C*) is de interactie tussen de geneigdheid van een persoon om crimineel gedrag te vertonen (*crime propensity: P*) en de mate waarin hij blootgesteld wordt

aan criminogene omgevingen (*criminogenic exposure: E*):
 $P \times E = C$

Oorzaken van het criminele gedrag TOP600

Vanuit de basisgedachte dat de interactie tussen de morele regels van een persoon, de morele regels van de omgeving en de mate waarin de persoon blootgesteld wordt aan criminogene omgevingen bepalend zijn voor crimineel gedrag, heb ik het conceptuele model ontwikkeld zoals afgebeeld in figuur 1.

Door de ontwerpers van de SAT was een specifieke methodologie ontwikkeld (en toegepast) waarin diverse onderzoeksmethodes (enquêtes, interviews, cognitieve testen en data-analyses) werden gecombineerd in longitudinaal onderzoek. Deze methodologie was om diverse redenen niet herhaalbaar, maar wel was het mogelijk om voor elke variabele indicatoren te vinden en met behulp van meervoudige regressie-analyses het conceptuele model te toetsen. Door gebruik te maken van een databestand samengesteld door onderzoekers van de Politieacademie waarin vele indicatoren waren opgenomen van de beleving van veiligheid en leefbaarheid in Nederlandse buurten, was het ook mogelijk om indicatoren te selecteren voor de morele context van de buurten waar de TOP600 leeft en crimineel gedrag pleegt.

Om het model te toetsen, is voor het criminele gedrag van de TOP600 een viertal karakteristieke elementen bepaald: het aantal gepleegde delicten, de ernstscore van de delicten, de bereidheid om een confrontatie met een slachtoffer en de mate waarin men samen misdrijven pleegt.

Zoals gezegd pleegde de TOP113 gemiddeld 9 delicten in de afgelopen vijf jaar. Om de ernst van deze delicten te kunnen vaststellen is een ernstscore geconstrueerd. Deze laten een geleidelijke afname van de ernst van de delicten zien. Aangenomen dat de 113 personen al vele jaren delicten plegen, is het aannemelijk dat het hoogtepunt van de criminele carrière van een deel van de groep gepasseerd is. Ook is het mogelijk dat een deel van de groep zich heeft ontwikkeld naar ernstiger en professioneler crimineel gedrag dat minder zichtbaar is voor de politie.

De analyse van de mate van confrontatiebereidheid laat zien dat de meerderheid weliswaar delicten kiest waarbij er geen confrontatie plaatsvindt, maar allemaal gaan ze een

» De TOP113 heeft een omvangrijk netwerk van eenmalige ‘mededaders’

confrontatie niet uit de weg en het aandeel van dit soort delicten is toch aanzienlijk. Volgens de registraties pleegde de TOP113 in de onderzochte periode gemiddeld iets minder dan één op drie delicten samen met een ander. Opvallend is het aantal 'éénmalige' mededaders: dat laat zien dat de TOP113 een omvangrijk netwerk heeft van andere jongvolwassenen die bereid zijn tot crimineel gedrag.

Resultaten

Met behulp van meervoudige regressie-analyse is getoetst in welke mate het model in staat was om het criminele gedrag van de TOP600 te verklaren. Het was te verwachten dat de beperkingen van de beschikbare indicatoren, evenals de homogeniteit van de onderzoeksgroep, een rol zouden gaan spelen in de resultaten, en de verklaarde variantie zouden verminderen. Desondanks bleek dat het model een maximale verklaarde variantie van 21% opleverde.

Tegen alle verwachting in droegen de indicatoren voor *crime propensity* (de geneigdheid) amper bij aan de voorspelling van crimineel gedrag. Met name omgevingsvariabelen, de morele context van de buurten waar de delicten plaatsvonden en van de buurten waar de woning van de dader zich bevond, speelden een belangrijke rol in de voorspelling. De collectieve weerbaarheid van de buurten waarin de delicten plaatsvonden (als indicator voor de morele context) en de mate van sociale en economische achtergesteldheid van de woonbuurten van de daders (als indicatoren voor de mate van criminogene blootstelling), leverden de grootste bijdrage aan de voorspelling van crimineel gedrag. Significante indicatoren waren onder meer: het percentage niet-Westerse etnische minderheden, het percentage niet-actieve personen en het gemiddelde inkomen in een buurt.

De resultaten laten zien dat de individuele karakteristieken, op alcohol- en drugsmisbruik na, bijna geen rol speelden in de voorspelling van crimineel gedrag. Het beste resultaat leverde echter de *combinatie* van omgevingsvariabelen en individuele karakteristieken, waarmee het uitgangspunt van de Situationele Actie Theorie,

het belang van de interactie tussen beide, wordt bevestigd.

Aanbevelingen

De SAT biedt een inspirerend model voor de verklaring van crimineel gedrag, maar de zoektocht naar aanvullende verklarende factoren gaat door. De nadruk op het belang van de morele interactie tussen een persoon en omgevingen waarin hij verkeert, is essentieel voor een beter begrip van crimineel gedrag. Door criminaliteit als een morele actie te beschouwen, komt de ethiek van politiewerk terecht centraal te staan. Moeilijke morele kwesties als: 'krijgt een TOP600-lid nog een tweede (of derde, of vierde) kans om zijn leven te beteren, of prevaleert het algemene belang?', zijn tenslotte aan de orde van de dag. Maar in de reactie van de politie op crimineel gedrag zal de sociale en situationele dynamiek waarin dit gedrag zich voordoet ook steeds een belangrijke plaats moeten innemen. Door zowel de focus te hebben op de percepties en de keuzes van individuen, als op de netwerken en criminele trends rondom hen, ontstaat een beter beeld van de oorzaken (en beïnvloedingsmogelijkheden) van crimineel gedrag.

Mijn ervaring in het project TOP600 in de afgelopen vier jaar en de bevindingen van dit onderzoek laten zien dat het criminele gedrag méér is dan een veiligheidsprobleem; het is ook een sociaal probleem van de hedendaagse veel-eisende dynamische samenleving, waaruit de overheid zich teruggetrokken heeft en waarin de scheiding groeit tussen groepen die mee kunnen doen en zij die uitgesloten worden. De TOP600 blijkt onderdeel te zijn van een groter netwerk van personen die bereid zijn tot crimineel gedrag. De recente uitbreiding van het project naar een TOP1000 bevestigt dit ook.

In de Nederlandse samenleving ontwikkelen zich (internationale) netwerken van personen met eigen morele regels en emoties die niet altijd de Nederlandse (Westerse) waarden en normen ook omarmen. In sommige gevallen leidt dit tot crimineel gedrag waar de overheid specifiek op zal moeten reageren. Als de politie zich er nog meer van bewust wordt dat ze een belangrijke rol vervult in de sociale dynamiek in de samenleving en tegen de ontwikkeling van criminaliteit in dat opzicht, openen zich nieuwe mogelijkheden om op crimineel gedrag te reageren en zullen wellicht andere prioriteiten worden gesteld. <<

De thesis die de basis vormt voor dit artikel werd door de Politieacademie verkozen tot beste scriptie van 2015.

- Wikstrom, P. O., & Treiber, K. (2007). 'The Role of Self-control in Crime Causation: Beyond Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime.' *European Journal of Criminology* (4), 237-264.
- Wikstrom, P.-O., Oberwittler, D., Treiber, K., & Hardie, B. (2012). *Breaking Rules; The Social and Situational Dynamics of Young People's Urban Crime*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

» *Individuele karakteristieken nauwelijks een rol in de voorspelling van crimineel gedrag*